

CJJ04_7

Klára Osolsobě

osolsobe@phil.muni.cz

Desubstantiva, deadjektiva, deverbativa, adjektiva z adverbii

- **Adjektiva ze substantiv**
(<https://www.czechency.org/slovník/DESUBSTANTIVN%C3%8D%20ADJEKTIVUM%20KVALITATIVN%C3%8D>,
<https://www.czechency.org/slovník/DESUBSTANTIVN%C3%8D%20ADJEKTIVUM%20RELA%C4%8CN%C3%8D>)
- **Adjektiva z adjektiv**
(<https://www.czechency.org/slovník/DEADJEKTIVN%C3%8D%20ADJEKTIVUM>)
- **Adjektiva ze sloves**
(<https://www.czechency.org/slovník/DEVERB%C3%81LN%C3%8D%20ADJEKTIVUM>)
- **Adjektiva z adverbii**
(<https://www.czechency.org/slovník/DEADVERBI%C3%81LN%C3%8D%20ADJEKTIVUM%20A%20ADJEKTIVUM%20Z%20P%C5%98EDLO%C5%BDKOV%C3%9DCH%20OP%C3%81D%C5%AE>)

Rozdělte adjektiva podle základových slov na desubstantivní, deadjektivní, deverbální a deadvverbiální

- slibný
- ulitý
- silný
- kašovitý
- jasný
- bělavý
- vhodný
- rodinný
- konečný
- podobný
- možný

Rozdělte adjektiva podle základových slov na desubstantivní, deadjektivní, deverbální a deadverbiální

- **slib**/slíbit → slibný
- ulít → ulitý
- **síla** → silný
- **kaše** → kašovitý
- **jas** → jasný
- **bílý** → bělavý
- **vhod** → vhodný
- **rodina** → rodinný
- **konec** → konečný
- **podoba**/podobat se → podobný
- **moci** → možný

Deverbální adjektiva *od kořene* a *od kmene*

- **slib**/slíb-i-t → *slib-n(ý)*
- **po-dob-a**/po-dob-a-t se → *po-dob-n(ý)*
- **moc-0-i** → *mož-n(ý)*
- slíb-i-t → slib-0-en(ý) analogicky k **slib-ova-t** → slib-ova-n(ý)
- u-lí-0-t → u-li-0-t(ý) analogicky k **vy-řk-nou-t** → vy-řč-0-en(ý)/vy-řk-nu-t(ý)
- **po-dob-a-t se** → po-dob-a-jí-c(í) se
- **z-moc-0-i** → z-mož-0-en(ý)

rozdělte následující adjektiva na deadjektiva a deverbativa (která jsou od kmene/kořene)

- běloulinký, zabělený, bělající se, bělejší
- černavý, černější, načerněný, černočerný
- namodřený, modroučkový, modravý
- červeňoučkový, červenající, začervenavší se
- zelenkavý, zelenější, nezazeleněný
- žlutavý, žluťoučkový, zažlucený
- zašedlý, prošedivělý

rozdělte následující adjektiva na deadjektiva a deverbativa

- běloulinký, za-běl-o-en(ý) ← za-běl-o-en/za-běl-i-t, běl-aj-í-c(í) se ← běl-aj-í-c/běl-a-t, bělejší
- černavý, černější, načern-o-ěn(ý) ← na-čern-o-en/na-čern-i-t, černočerný
- na-modř-o-en(ý) ← na-modř-o-en/na-modř-i-t, modroučký, modravý
- červeňoučký, červen-aj-í-c(í) ← červen-aj-í-c/červen-a-t, za-červen-a-vš(í) se ← za-červen-a-vš-i/za-červen-a-t
- zelenkavý, zelenější, ne-za-zelen-o-ěn(ý) ← ne-za-zelen-o-ěn/ne-za-zelen-i-t
- žlutavý, žluťoučký, za-žluc-o-en(ý) ← za-žluc-o-en/za-žlut-i-t
- za-šed-o-l(ý) ← za-šed-o/nu-l/za-šed-nou-t, pro-šediv-ě-l(ý) ← pro-šediv-ě-l/pro-šediv-ě-t

Která z následujících adjektiv obsahují **kořenové alomorfy**, které se vyskytují ve slovesných tvarech

- vybíravý
- sběrný
- vybraný
- sborový
- dechberoucí
- odběrový
- náborový
- odebíraný

Která z následujících adjektiv obsahují **kořenové alomorfy**, které se vyskytují ve slovesných tvarech

- vy**bír**avý (vy-**bír**-a-t)
- **sběrný**
- vy**br**aný (vy-**br**-a-t)
- **sborový**
- dech**ber**oucí (**ber**-e-0 dech)
- **odběrový**
- **náborový**
- ode**bír**aný (ode-**bír**-a-t)

Slovotvorný význam adjektiv **školní** a **školský** je stejný – široce se vztahující ke škole. Pokuste se odhadnout, která substantiva mohou být rozvinuta oběma adiektivv:

	Filtr	lemma_lc [lowercase lemma]	Freq	
1	p / n	rok	1353	
2	p / n	docházka	559	
3	p / n	zařízení	324	
4	p / n	věk	243	
5	p / n	jídelsna	228	
6	p / n	zákon	207	
7	p / n	budova	185	
8	p / n	rada	153	
9	p / n	lavice	144	
10	p / n	družina	132	
11	p / n	dvůr	132	
12	p / n	třída	114	
13	p / n	den	112	
14	p / n	dítě	111	
15	p / n	výlet	110	
16	p / n	zralost	103	
17	p / n	system	90	
18	p / n	vzdělávání	81	
19	p / n	tv	80	
20	p / n	autobus	80	

Jaký je rozdíl mezi adjektivy lišícími se délkou i/í?

1	řídící (2055)	řídící (1419)
2	měřící (826)	měřící (272)
3	chladící (797)	chladící (119)
4	čisticí (583)	čisticí (105)
5	trávicí (581)	trávicí (41)
6	lepící (500)	lepící (49)
7	pečící (399)	pečící (47)
8	šící (369)	šící (1)
9	spořící (366)	spořící (48)
10	plnicí (325)	plnicí (162)
11	dělicí (321)	dělicí (227)
12	zdicí (240)	zdicí (6)
13	řadicí (218)	řadicí (34)
14	vodicí (212)	vodicí (74)
15	školicí (199)	školicí (49)
16	holicí (194)	holicí (11)
17	balící (183)	balící (25)
18	hasící (166)	hasící (17)
19	těsnící (156)	těsnící (124)
20	žehlicí (142)	žehlicí (8)

Uvědomte si rozdíl ve významu, přestože se mnohdy chybuje

- *A v té popelnici už nic zajímavého není, žádný **balicí** papír.*
- *Na chodbách bylo několik avantgardistů **balících** své tretky.*
- *Nahodile jsem přeházel své pečlivě podle barev seřazené košile do kreativně vyhlížejícího nepořádku a uklidil jsem **žehlicí** prkno.*
- *Chlap **žehlící si** své košile sám je k nezaplacení.*
- *Vmícháme do ní sních a rozpuštěnou čokoládu i mouku s **kypřícím** práškem a kakaem.*
- *Žížaly **kypřící** půdu jsou radostí zahrádkářů.*

Uvědomte si rozdíl ve významu, tam, kde se nechybuje

- *Používají se pouze základní **mycí** saponáty.*
- *služka **myjící** podlahu ...*
- *Půjčil mi **hrací** kostky.*
- *... když se k nim přiblíží **hrající si** děti ...*
- *Rozruch je můj **hnací** motor.*
- *Jediné, co slyšela, byl vítr **ženoucí** vlny na skaliska.*
- ***Prací** prostředky poskytuje uživatel.*
- *... který se spřátelil s chlapíkem **peroucím** špinavé čečenské peníze ...*

KMEN SLOVESNÝ a opěrný tvar pro derivace od slovesného kmene

- KMEN SLOVESNÝ INFINITIVNÍ/MINULÝ je tvořen **kořenem** + **kmenotvornou příponou** pro tvary infinitivu/příčestí I-ového. **Opěrný tvar** pro účelová (vlastnost = je určen/slouží k tomu, co pojmenovává základové sloveso) adjektiva na *cí* je I-ové příčestí: **obýv-a-l/obýv-a-t** → **obýv-a-cí** (*pokoj*), **řad-i-l/řad-i-t** → **řad-i-cí** (*páka*), **sáz-e-l/sáz-e-t** → **sáz-e-cí** (*systém*), **park-ova-l/park-ova-t** → **park-ova-cí** (*místo*)
- varianta pro odvozování verbálních substantiv je tvořena kořenem + kmenotvornou příponou shodnou s kmenotvornou příponou pro tvar pasivního příčestí
- KMEN SLOVESNÝ PRÉZENTNÍ: je tvořen **kořenem** + **kmenotvornou příponou** pro tvary přítomnosti. **Opěrný tvar** pro procesuální adjektiva (vlastnost = převedení /transponování děje do vlastnosti, syntaktická derivace za účelem nominalizace) je 3.pl. prez. akt./přechodník přítomný: **obýv-aj-í** → **obýv-aj-ící** (*město*), **řad-í-0** → **řad-í-cí** (*se do řady*), **sáz-ej-í** → **sáz-ej-ící** (*květiny*), **park-uj-e** → **park-uj-ící** (*auta*)

Rozdíl mezi procesuálními a účelovými adjektivy je ve významu i formě

- procesuální – opěrný tvar **je 3. osoba plurálu indikativu přítomného času aktiva** (*nes-ou* → *nes-ou-c-í*, *pe[kč]-ou* → *pek-ou-c-í* / *peč-ou-c-í* / *peč-í-c-í* výjimka není *oni pečí*, *ber-ou* → *ber-ou-c-í*, *maž-ou/maž-í* → *maž-ou-c-í* / *maž-í-c-í*, *mř-ou* → *mř-ou-c-í* / *mr-ou-c-í* / *mř-í-c-í* výjimka není *oni mří*, *tisk-n-ou* → *tisk-n-ou-c-í*, *mi-n-ou* → *mi-n-ou-c-í*, *p-n-ou* → *p-n-ou-c-í*, *kry-j-ou/kry-j-í* → *kry-j-í-c-í*, *kup-uj-ou/kup-uj-í* → *kup-uj-í-c-í*, *pros-0-í* → *pros-0-í-c-í*, *trp-0-í* → *trp-0-í-c-í*, *sáz-ej-í* → *sáz-ej-í-c-í*, *děl-aj-í* → *děl-aj-í-c-í*)
- účelová – opěrný tvar **l-ové příčestí** mask. živ. (*plet-0-l* → *plet-a-c-í*, *pek-0-l* → *peč-i-c-í*, *pr-a-l* → *pr-a-c-í*, *maz-a-l* → *maz-a-c-í*, *tř-e-l* → *tř-e-c-í*, *tisk-0/(nu)-l* → *tisk-a-c-í*, *kry-0-l* → *kry-0-c-í*, *entl-ova-l* → *entl-ova-c-í*, *řad-i-l* → *řad-i-c-í*, *vytáp-ě-l* → *vytáp-ě-c-í*, *sáz-e-l* → *sáz-e-c-í*, *plov-a-l* → *plov-a-c-í*)

Další deverbativní adjektiva (viz algoritmus tvoření přechodníků)

- adjektiva rezultativní **od přechodníku minulého, – opěrný tvar I-ové příčestí mask. živ.** (*vynes-0-l* → *vynes-0-š-í*, *upek-0-l* → *upek-0-š-í*, *nabr-a-l* → *nabr-a-v-š-í*, *umaz-a-l* → *umaz-a-v-š-í*, *umř-e-l* → *umř-e-v-š-í*, *vytisk-0/(nu)-l* → *vytisk-0/(nu-v-)-š-í*, *pomi-nu-l* → *pomi-nu-v-š-í*, *vyp-nu-l* → *vyp-nu-v-š-í*, *zakry-0-l* → *zakry-0-v-š-í*, *zarad-ova-l* → *zarad-ova-v-š-í*, *vypros-i-l* → *vypros-i-v-š-í*, *vytrp-ě-l* → *vytrp-ě-v-š-í*, *vysáz-e-l* → *vysáz-e-v-š-í*, *vyděl-a-l* → *vyděl-a-v-š-í*)

Adjektiva z adverbíí

Zmírumilovnění islámu , provázené ekonomickým pokrokem díky napojení na vyspělejší západní trhy , trvalo přibližně 150 let – od Napoleonovy invaze do Egypta v roce 1798 do poloviny 20 . století – , což zřejmě stačilo , aby se zapomnělo na jeho **dřívější** historii válkymilovnosti .

Lidé z K Brewery by museli přesvědčit **zdejší** pivaře , že jejich Merlin je něco extra .

Zítřejší utkání Hradec - Vlašim začne v 17 hodin .

Roku 1792 dostal svůj **nynější** název Vincentka , podle hraběte Vincence Serényie , který koncem 18 . století nechal vybudovat první lázeňská zařízení v Luhačovicích .

Jediný zádrhel přišel v prvním **včerejším** singlu .

Daleko za městem jsem se spustil po svahu na vozovku a brodil se proti proudu vozidel , no , většinou nákladáků , kterážto mnohatunová hovádka nepřetržitě něco z města odvážela , člověk by řekl , že rozebírají a odvážejí samotné Brno , zatímco v **protějším** proudu , v opačném směru , zas nepřetržitě přivážela snad jiné město , ale nejspíš to byla docela obyčejnská poválečná frekvence , vozy UNRRA a Červeného kříže , ale i zásobování černého trhu a lidé , co se stěhovali z rozbombardovaných částí města na venkov , a ti , co

Směr derivace

	vzor 1 ▲▼ (fq ▲▼)	vzor 2 ▲▼ (fq ▲▼)
1	nový (137415)	nově (9921)
2	celý (133678)	cele (198)
3	český (102231)	česky (2098)
4	malý (94847)	male (16)
5	poslední (70090)	posledně (821)
6	vlastní (59617)	vlastně (1)
7	možný (52381)	možně (269)
8	mladý (48961)	mladě (163)
9	různý (48517)	různě (2267)
10	jediný (46240)	jedině (4275)
11	hlavní (43530)	hlavně (27499)
12	stejný (41494)	stejně (56692)
13	důležitý (40918)	důležitě (215)
14	známý (34311)	známě (16)
15	evropský (31600)	evropsky (132)
16	jistý (31247)	jistě (17896)
17	základní (31120)	základně (3)
18	bílý (30697)	bíle (677)
19	plný (30642)	plně (6784)
20	špatný (30445)	špatně (14140)

1	zde (36111)	zdejší (5525)
2	někde (13918)	někdejší (4397)
3	dole (5825)	dolejší (32)
4	vedle (2542)	vedlejší (4607)
5	vně (182)	vnější (8233)
6	zevně (101)	zevnější (5)
7	dříve (4)	dřívější (2900)

	vzor 1 ▲▼ (fq ▲▼)	vzor 2 ▲▼ (fq ▲▼)
1	dnes (55719)	dnešní (14939)
2	letos (18902)	letošní (13923)

Další příklady

Hned při prvním reprezentačním startu dvěma góly pokořil Uruguay , nejlepší tým **tehdejší** doby .

Reagoval na **tehdejší** aféru ženatého newyorského starosty Spitzera , kterého stálo využívání eskort servisu s prostitutkami místo i pověst .

Tehdejší ministr zahraničí Jack Straw slíbil , že olympiáda bude „ hybnou silou k zajištění regenerace “ .

Teprve když se v roce 1790 stal litoměřickým biskupem osvícenský kněz František Kindermann eques de Schulstein (1740 - 1801) pašijové scénické i procesionální produkce postupně zanikají v celé diecézi (teritorium **tehdejšího** mladoboleslavského , litoměřického a žateckého kraje) .

Což by dost vysvětlovalo **tehdejší** zvěsti , podle kterých byl brán Pospíšil jako možný Nečasův nástupce , i premiérova animozita vůči němu datovaná od té doby .

Pár dní nato – ještě před odjezdem do Florencie , odkud se ovšem toužil vrátit co nejrychleji zpátky do Říma – napsal Michelangelo Tommasovi dopis , který jasně svědčí o jeho **tehdejší** nenadálé proměně .

Další příklady

Neboť v mém sboru jsou děti , které nemohu nijak k zpěvu donutit , ba ani zlákat **vezdejšími** výhodami , jimiž oplývají děti pražské .

Mladý muž s aparátem většinou před lidmi nepoužíval obraty tohoto typu , ale za dlouhých večerů , kdy si musel na **vezdejší** chléb přivydělávat tímto způsobem , býval někdy přepaden téměř shakespearovskou touhou pronášet hluboké monology .

Pod nohama katakomby , kde ve vlhkých chodbách Fanatici s **vezdejším** chlebem Pekli zatracení , strach z barbarů Byl posledním kouzlem .

K **vezdejšímu** chlebu

K výkladu světa **vezdejšího** jistě nejsou všichni povoláni stejnou měrou , Vaše Excellence .

Nemůže obětovat ani kousek svého života zásadě , že lidé by měli tvrdě dřít , aby si vydělali na chléb svůj **vezdejší** , zásadě , již se podle všeho řídí , přestože nemá zdání , kde k ní přišel .

Ale teď , protože jsme zlobili , musíme v potu tváře dobývat chléb svůj **vezdejší** .

Adjektiva z adverbíí

Na **náhorní** plošině Valensole se v červenci mísí vůně sena s kvetoucí levandulí .

Velkým průlomem byla myšlenka , s kterou přišli Linde a Albrecht se Steinhardtem a která tvrdí , že když koule jednou protuneluje ven , objeví se na **náhorní** rovině .

Náhorní Karabach se stal de facto nezávislým , ale stále ještě mezinárodně neuznaným státem , který zabírá 16 % území Ázerbájdžánu .

Přírodní památku , která byla vyhlášena v roce 1964 , tvoří významný skalní křemencový útvar , jenž se prudce zvedá z **náhorní** plošiny nad okolními lesy .

O Hibelově autorství rastattské **nástrovní** fresky Nalezení sv. Kříže není pochyb .

A u **nástrovních** maleb či velkých staveb zase na dvoustránky vyjímá detaily a přibližuje je jako dalekohledem

Nalezl výborného učitele Pietra da Cortonu , staříckého muže , považovaného za nejlepšího římského malíře architekta , který se nejvíc proslavil svými obrovskými , skoro závratnými nástěnnými a **nástrovními** malbami

Steinfelsova práce tu je však omezena na pouhý dekorativní doplněk v rezervách bohatého **nástrovního**

Cvičení: Vyber desubstantiva

- *holý, holičský, Holíkův, holobradý,*
- *strojní, strojařský, strojený, strojvůdcův, ustrojivší*
- *knížecí, knižní, kníkavý, knírkatý, kníkalův*

ŘEŠENÍ

- *holý, holičský, Holíkův, holobradý,*
- *strojní, strojařský, strojený, strojvůdcův, ustrojivší*
- *knížecí, knížní, kníkavý, knírkatý, kníkalův*

Cvičení: Vyber deverbativa

- *divácký, divoucí, udivený, divící se, udivujícímější, podivný*
- *oslavující, oslavený, oslavný, oslavivší, oslavanský*
- *nárokující, náročný, náročivý, nařčený, naříkající, nařknutý*

ŘEŠENÍ

- *divácký, divoucí, udiv-e-n-ý, div-í-c-í se, udiv-uj-í-c-n-ějš-í, podiv-n-ý – derivace od kořene*
- *oslav-uj-í-c-í, oslav-e-n-ý, oslav-n-ý – derivace od kořene, oslav-i-vš-í, *oslavanský**
- *nárok-uj-í-c-í, náročný, náročivý, nařč-en-ý, nařík-aj-í-c-í, nařk-nu-t-ý*

Cvičení: Vyber **deadjektiva**

- *nervový, nezaměstnaný, nechutný, neúprosný, nemocný, nedělní, nekalý, nezbedný*
- Která z adjektiv jsou kandidáty na negativa tantum?

ŘEŠENÍ

- *nervový, nezaměstnaný, nechutný, neúprosný, nemocný, nedělní, nekalý, nezbedný*
- Krásky v knížákových kloboucích, závratné sázky, vůně doutníků, domlouvání **kalých** i méně **kalých** kšeftů. Hledání ztraceného Proustova času . . .

Jazykové hádanky

- Která adjektiva tvoří komparativ a superlativ od redukovaného kmene?
- Která adjektiva tvoří komparativ a superlativ od supletivního kmene?
- Která adjektiva tvoří komparativ a superlativ od rozšířeného kmene?
- Jak byste argumentovali pro/proti fundaci adjektiva *vděčný* slovesem *vděčit*, adjektiva *možný* slovesem *moci*, adjektiva *úspěšný* slovesem *uspět*, adjektiva *trestný* slovesem *trestat*?
- Mohou být tvary adjektiv na *-in* (typ *matčin*) homonymní s tvary substantiv na *-ina* (*řezničina*)?

ŘEŠENÍ

- příklad: *hlub-ok-ý* → *(nej)hlub-~~ok~~-š-í* (stejně vysoký, nízký, úzký, sladký, široký, snadný → *(nej)snaz-~~n~~-š-í...*)
- příklad: *dobr-ý* → *(nej)lep-š-í* (stejně malý, zlý, velký, ...)
- příklad: *uchvacující* → *(nej)uchvacujíc-n-ěj-š-í* (všechna dezaktualizovaná procesuální na *ou-c-í/í-cí*)
- Význam: *mít vděk, moc, úspěch, hoden trestu*. U možný lze obhajovat i fundaci **slovesným kořenem**.
- Mohou být tvary adjektiv na *-in* (typ *matčín*) homonymní s tvary substantiv na *-ina* (*řezničina*)? – *Řezničina ruka zůstala utáta na prkénku spolu s králičí kýtou*.

Co mám umět?

- Odlišit adjektiva podle základového slova.
- Umět analyzovat morfemickou strukturu utvořených adjektiv.
- Umět odlišit adjektiva tvořená od slovesného kmene minulého a přítomného a od slovesného kořene.
- Umět exemplifikovat termíny redukovaný a rozšířený kmen.
- Umět exemplifikovat negativa tantum.

Na příště

- Na příští seminář je třeba vypracovat krátký úkol ve formě on-line testu.
- Na úkol máte 30 minut a jej je třeba vypracovat do příští středy 00.00 hod.
- Na začátku příští hodiny projdu řešení. Připravte si otázky na nejasnosti.
- Těm, kteří bez omluvy odevzdají úkol pozdě, bude úkol počítán jako nesplněný. Ti, kteří budou mít více než tři nesplněné (pozdě odevzdané úkoly, nebudou připuštěni ke zkoušce (= opakování ročníku). Znamka ze zkoušky se bude skládat z dílčích známek za odevzdané domácí úkoly a ze známky ze závěrečného on-line testu.